

Twee eeuwen Van Sonsbeeck en Van Voorst tot Voorst

Op en rond het landgoed Den Alerdinck (II) te Laag Zuthem

In de geschiedenis van Overijssel komen de namen van de families van Sonsbeeck en Van Voorst tot Voorst regelmatig voorbij: als bestuurders op tal van terreinen, als bezitters en bewoners van belangrijke goederen, als beheerders van land en landschap. Ook hun activiteiten in relatie tot de rooms-katholieke kerk en het Koninklijk Huis vallen in het oog.

De beide families geraakten in 1875 aan elkaar verwant. De naam Van Voorst tot Voorst is sindsdien verbonden met het landgoed dat in 1797 in bezit was gekomen van B.J. van Sonsbeeck. In 1868 kreeg het de naam Den Alerdinck II. Ook het verzekeringsbedrijf van de 'Overijsselsche van 1809', dat B.J. van Sonsbeeck in 1809 had opgericht, kwam in handen van de familie Van Voorst tot Voorst. De havezate Den Alerdinck ging in 1868 over in andere handen en is sindsdien nog enkele keren van eigenaar gewisseld.

Mr. Herman van Sonsbeeck (1796-1865).

In 1797 kocht Bernardus Josephus van Sonsbeeck 'het goed den Alerdinck met 't Boeren Erve losse landerijen, bomen en verdere houtgewaschen' voor de prijs van 16.125 gulden van 'de erfgenamen Voerst', dat wil zeggen D.F. van Voorst tot Bergentheim. Het goed Den Alerdinck, waarvan de eerste vermelding dateert van vóór 1427, kwam in 1819 door een wijziging van de gemeentegrens binnen Heino te liggen.

Na de dood van Bernardus Josephus, controleur der directe belastingen te Zwolle, vererfde het landgoed met de havezate in 1858 op zijn enige zoon mr. Herman van Sonsbeeck. Na diens dood kwamen de bezittingen in 1865 in handen van mr. Bernard Jozef Balthasar van Sonsbeeck. Zo vererfde het goed in drie achtereenvolgende generaties van vader op zoon.

Den Alerdinck II

De havezate Den Alerdinck werd met een klein gedeelte van de bijbehorende landerijen in 1868 verkocht aan Coenraad Willem baron van Dedem te Zwolle. Het grootste deel van het landgoed evenwel, ongeveer 160 hectare, bleef in handen van de familie Van Sonsbeeck en kreeg de naam Den Alerdinck (II). Dit gedeelte kwam in 1875 aan een dochter van B.J.B: Pauline Frederique Elisabeth Marie van Sonsbeeck. Pauline huwde in datzelfde jaar met Joan Maria baron van Voorst tot Voorst, die het beheer van de bezittingen van zijn vrouw ter hand nam. In 1939 ging het landgoed over naar hun jongste zoon mr. Godfried Roderic baron van Voorst tot Voorst, die in 1967 overleed. Daarna was er tot 1979 sprake van een onverdeelde boedel en werd het landgoed beheerd door een rentmeesterskantoor. Bij de verdeling van verschillende grondbezittingen tussen de dochter en de beide zoons van G.R. verkreeg de oudste zoon, Roderic Paul Marie baron van Voorst tot Voorst, 106 hectare grond en vijf pachtboerderijen op Den Alerdinck II. Het werd in 1970 hergerangschikt onder de Natuurschoonwet. Door enkele uitbreidingen is het landgoed thans 120 hectare groot en telt het zeven boerderijen: Ganzepan Hoeve, Roderic's Hoeve, Pauline's Hoeve, Joan's Hoeve, Godfried's Hoeve, Kolkhof Hoeve en Eileuver Hoeve. De voormalige woning 't Solenspijker wordt binnenkort herbouwd. Om verdere versnippering van zijn bezit te voorko-

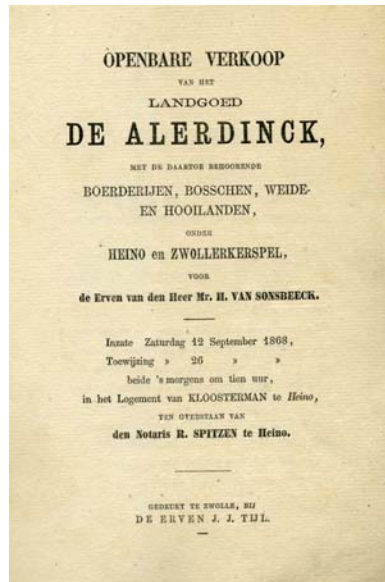
men, richtte R.P.M. baron van Voorst tot Voorst in 1987 de B.V. Landgoed Den Alerdinck II op, met als statutaire hoofddoelstelling: duurzame instandhouding. De aandelen werden verdeeld onder zijn drie kinderen.

Anno 2012 wordt de directie van de besloten vennootschap gevoerd door de dochter Marie-Pauline Sophie Hooft Graafland en haar beide broers Godfried Roderic Marie en Seger Emmanuel, vertegenwoordigers van de vierde generatie Van Voorst tot Voorst op Den Alerdinck, en twee plaatsvervangend directeuren, H.H. van der Lof en Alexander Roderic Antoine Marie baron van Voorst tot Voorst, een zoon van G.R.M.

Landschap

Gedurende twee eeuwen fungeerden Den Alerdinck en Den Alerdinck (II) als een plaats waar verschillende leden van de families woonden, werkten en ontspanning zochten. In de loop van die tijd veranderde het landgoed verschillende keren van aanzien. Zo werden in de eerste helft van de negentiende eeuw de tuin en het park bij de havezate in Engelse stijl ingericht door de landschapsarchitecten Zocher. Opvallend is ook de 3,6 kilometer lange dijk die Bernardus Josephus van Sonsbeeck tussen 1825 en 1830 liet aanleggen, om zijn landgoed te beschermen tegen de invloed van de Zuiderzee. De directe aanleiding voor de aanleg vormde de grote overstromingsramp van 1825, waarbij meer dan driehonderd mensen in Noord-West Overijssel het leven verloren. Tot 1895 was de bescherming van de dijk inderdaad noodzakelijk. Precies een eeuw later werd de zeedijk zélf

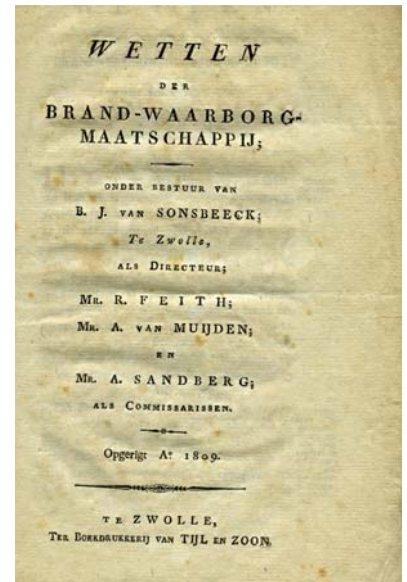
Brochure bij de openbare verkoop in 1868 van het 'landgoed De Alerdinck'. Nadien was er ook sprake van Den Alerdinck II.

beschermd. Sinds 1995 heeft die, mede dankzij de inspanningen van de Bond Heemschut, namelijk de status van provinciaal monument. Evenals het ongeveer zeven kilometer lange lanenstelsel is de dijk dan ook van cultuurhistorisch belang. Ook elementen van natuur en landschap, zoals de eeuwenoude hakhoutcultuur, de houtwallen, de kikkerpoelen, de biotoop-stroken en de fauna-akkers zijn op Den Alerdinck (II) ruimschoots aanwezig en zorgen voor een rijke en gevarieerde flora en fauna. Het jachtbeleid is gericht op een natuurlijk evenwicht. De hoofdfuncties van het landgoed zijn wonen, extensieve landbouw, bosbouw en recreatief medegebruik. Verblifsrecreatie komt niet voor.

Als provinciale pilot 'Rood-voor-Groen op bestaande landgoederen' ondergaat het landgoed grote veranderingen. Ruim 2.800 vierkante meter aan overtollige bedrijfsgebouwen is gesloopt. Van de 70 hectare landbouwgrond wordt 26 ha omgevormd naar natuur, er worden landschapsversterkende maatregelen getroffen en enkele vervallen en verdwenen hooibergen worden in ere hersteld. Ook het uit 1847 daterende familiegraf op het R.K. Kerkhof te Zwolle wordt momenteel gerestaureerd. Om dit alles te kunnen financieren mag het landgoed een cluster van vijf woningen bouwen in het weidegebied De Hofstee aan de N35. Een financieel fundament dat nodig is voor de duurzame instandhouding met zo min mogelijk subsidies, al gooit de heersende financiële crisis nu roet in het eten. Met het extensieve beheer dat sinds het begin van deze eeuw wordt gevoerd, is hier de cirkelgang van extensieve naar intensieve en vervolgens weer naar extensieve landbouw voltooid.

De statuten van 'De Overijsselsche van 1809'.

Bestuur

Steeds waren de families Van Sonsbeeck en Van Voorst tot Voorst betrokken bij bestuursvormen, die direct te maken hadden met het beheer van land en landschap. Zo waren B.J. van Sonsbeeck en zijn kleinzoon B.J.B. beiden markerigter. De eerste vervulde deze functie van 1820 tot 1852 binnen de marke Lenthe. In het familie-archief is van zijn werk op dit gebied, uiteraard ook vanuit zijn hoedanigheid als 'gewaarde', het nodige terug te vinden. Gevoegd bij andere in het archief bewaard gebleven stukken als kaarten, verslagen en kwitanties kunnen zij het bestaande beeld over het functioneren van de marken in deze omgeving verder inkleuren. Ook met betrekking tot de marken Dalmsholte en Wengelo. Het enig kind van B.J., mr. Herman van Sonsbeeck, hield zich eveneens bezig met landbouw, maar hij richtte zich in eerste instantie op de aan- en verkoop van grond. Hij verwierf, zo laten de vele eigendomsbewijzen in het archief zien, honderden hectares veengrond in het noorden van Overijssel. In de jaren 1849-1852 was deze Herman minister van Buitenlandse Zaken en van Rooms-Katholieke Erediensten. Zijn kwaliteiten lagen echter meer op het juridische dan op het politieke vlak. De advocaat mr. Bernard Joseph Balthasar van Sonsbeeck, een zoon uit één van de drie huwelijken van Herman, trad op als Statenlid en werd vervolgens gekozen als Gedeputeerde. Ook hij was, zoals gezegd, markerigter. De lijn in het provinciaal bestuur van Overijssel werd doorgetrokken via Joan Maria baron van Voorst tot Voorst (1851-1939), die in totaal 46 jaar lang lid was van

Plannen voor boek over families Van Sonsbeeck, Van Voorst tot Voorst en landgoed Den Alerdincq (II)

De plannen voor een boek onder de voorlopige titel *Twee eeuwen Van Sonsbeeck en van Voorst tot Voorst. Op en rond het landgoed Den Alerdincq (II) te Laag Zuthem* beginnen concrete vormen aan te nemen. Een belangrijk deel van de archieven van deze families is sinds 1994 in gedeeltes overgebracht naar het Rijksarchief, later onderdeel van het Historisch Centrum Overijssel. De verschillende archieven zijn inmiddels vrijwel geheel geïnventariseerd. Ze bieden ruim voldoende aanknopingspunten voor een 'Overijsselse familiegeschiedenis' omtrent twee families, die gedurende de laatste twee eeuwen hebben gewoond en gewerkt op het landgoed bij Laag Zuthem. Het grootste deel bestaat uit stukken van zakelijke aard, maar particuliere onderwerpen ontbreken niet. Zo verschaffen de correspondentie en de bijbehorende tekeningen met de Amsterdamse architect Ed Cuppers, inzicht in de (ver-)bouwgeschiedenis van het pand aan de Burgemeester Van Roijensingel in Zwolle, waar de familie ook woonde. De tientallen agenda's-annex-dagboeken van R.P.M. baron van Voorst tot Voorst bieden een gedetailleerde kijk op zijn dagindeling en relatiekring. Zijn functies als 'Kamerheer i.b.d. van H.M. de Koningin', reserve-Ritmeester der Cavalerie en Ridder van Eer en Devotie van de Maltezer Orde geven aan zijn persoonlijk leven een bijzondere kleur. Opvallend zijn de uitvoerige brieven die enkele werknemers van 'de Overijsselsche' tijdens de oorlog vanuit Duitsland schreven aan hun patroon G.R. Zijn zoon R.P.M. zat toen ondergedoken op Kasteel Wolfrath bij Holtum (Limburg) van de familie Ruijs de Beerenbrouck en belandde van daaruit in het Belgische gewapende verzet. Hij nam in 1944 deel aan het Ardennenoffensief en raakte ernstig gewond bij Vierves toen zijn verzetgroep een Duitse tankcolonne in een hinderlaag liet lopen. Zijn leven

werd gered door de Belgische medestrijder Jean Verlaine, die daarbij zelf sneuvelde. Op de plek des onheils is een monument opgericht voor Verlaine, dat in augustus 2012 nog werd bezocht door een zoon en kleinkinderen van R.P.M. Frappant is een korte notitie in de agenda van R.P.M. Deze was in 1949 als officier in Nederlands-Indië tijdens een tocht per jeep in een hinderlaag gelopen. Hij redde daarbij twee waarnemers van de UNO van een wisse dood en raakte zelf, opnieuw, gewond. Op vrijdag 18 maart schreef hij daarover laconiek in zijn agenda: 'Met Chaplin en Simmons in de soep geschoten'. Teruggekomen in Nederland kreeg hij voor zijn actie uit handen van Z.K.H. Prins Bernhard de Bronzen Leeuw.

De huwelijksbanden tussen de families Van Sonsbeeck en Van Voorst tot Voorst brachten ook met zich mee, dat delen van hun archieven samenvloeden. Bindende factoren daarbij worden gevormd door het bezit van het landgoed Den Alerdincq en de verzekeringsmaatschappij de 'Overijsselsche van 1809'. Van het oorspronkelijke bedrijfsarchief resteert echter nog slechts een gedeelte, nadat het tijdens de nadagen van de Tweede Wereldoorlog vrijwel geheel verloren ging. Het was ondergebracht op boerderij Ganzepan Hoeve nabij het Overijssels Kanaal. Als gevolg van gevechten tussen Canadezen en Duitsers brandde deze boerderij echter geheel af, waarbij het archief in vlammen opging. Deze historische schade kon door de verzekering niet worden gedekt...

Het resterende deel van de archieven van verzekeringsmaatschappij ging na de overname vrijwel geheel over naar Delta Lloyd in Amsterdam. De geschiedenis van de havezate Den Alerdincq, die in 1868 overging in andere handen, ontwikkelde zich vanaf dat jaar vrijwel geheel los van de families Van Sonsbeeck en Van Voorst tot Voorst. De archieven van de beide families zijn vooralsnog niet openbaar.

Koninklijk bezoek aan Zwolle op 5 mei 1962, met op het Stationsplein, tussen de voltallige koninklijke familie, Commissaris der Koningin Ridder de van der Schuren en rechts Kamerheer i.b.d. Roderic baron Van Voorst tot Voorst.

Provinciale Staten van Overijssel en diens achterkleinzoon Seger Emmanuel (1961). Vanaf 1901 was Joan Marie tevens Gedeputeerde, maar in 1925 moest hij die functie opgeven, omdat zijn zoon Alexander Eppo werd benoemd tot Commissaris van de Koningin. Verder was Joan Maria heemraad van het Waterschap Salland en gedurende achttien jaar voorzitter van de Waterstaatscommissie in Overijssel en tevens bestuurslid van de Overijsselsche Kanalisatie Maatschappij. Zijn jongste zoon Godfried Roderic (1886-1967) was onder andere lid van de Zwolse Gemeenteraad, rechter-plaatsvervanger bij de Arrondissementsrechtbank Zwolle, bestuurslid van de Kamer van Koophandel en curator van het Stedelijk Gymnasium Coleanum. Diens zoon Roderic Paul Marie baron van Voorst tot Voorst (1917-1988) was van 1952 tot 1980 eveneens bestuurslid, later ook heemraad van het Waterschap Salland en vanaf 1953 'Kamerheer i.b.d. van H.M. de Koningin'.

'De Overijsselsche van 1809'

De oprichting van de 'Overijsselsche Onderlinge Brandwaarborg- Maatschappij van 1809', kortweg de 'Overijsselsche van 1809', vond plaats op 'de 1e van grasmaand' ofwel 1 april van het jaar 1809. Pas op 1 juli echter, werd de Maatschappij 'in werking gebracht'. Het doel was, om aan de deelnemers elke schade ver-

Het zeewaterkerende dijkgedeelte Hogeweg langs het Overijssels Kanaal.

Woonboerderij Pauline's Hoeve, Grote Hagenweg 1, tevens het postadres van het landgoed.

oorzaakt door brand, 'te guaranderen, om het even, of die schade toegebracht is door den brand zelve, of door het water of andere aangewende middelen om denzelven te bluschen, of den verderen voortgang te verhinderen; het zij de brand veroorzaakt is door onweder, eigen vuur, onachtzaamheid, schuld of schelmerij van eigen bedienden, of wel door kwaadwiligheid van burenen, vijanden, roovers enz. zonder de minste uitzondering.'

Bernard Josephus van Sonsbeek was de eerste directeur van deze Onderlinge en als commissarissen fungeerden de dichter, burgemeester en handelsman mr. Rhijnvis Feith, samen met mr. A. van Muijden en jonkheer mr. A. Sandberg. Mannen van reputatie.

Tot de honderden andere verzekerde objecten behoorden woonhuizen, bedrijfs panden, molens enzovoort in de gehele provincie, waarbij naast Zwolle met name plaatsen als Ommen, Raalte, Deventer en Enschede opvallen.

Later kwam 'de Overijsselsche van 1809' onder het bestuur te staan van een kleinzoon van de oprichter, de eerder genoemde mr. Bernard Joseph Balthasar van Sonsbeek. Deze voerde, in ieder geval sinds 1855, de directie.

Een zware financiële adering onderging de Maatschappij in 1862 toen, zo luidt de geschiedenis, 'een paar ton' moest worden betaald na de grote

brand van Enschede. Mogelijk bestaat hier een relatie met de verkoop van een deel van Den Alerdinck in 1868.

In augustus 1874, ruim een jaar voor zijn dood, kreeg B.J.B. zijn familielid mr. E.J.I. van Sonsbeek als directeur naast zich. Vijftien jaar lang, tot de dood van E.J.I. in 1890, voerden de heren Van Sonsbeek en Van Voorst tot Voorst gezamenlijk de directie.

Een volgende grote brand, ditmaal in 1905 in Vriezenveen, betekende een nieuwe aanslag op de kas van de Maatschappij, maar ook die werd overleefd. Een moeilijke periode vormden de jaren dertig, waarin honderden verzekeringen werden 'geliquideerd' ofwel geannuleerd, omdat toen de risico's – door brandstichtingen om wille van de verzekeringspenningen – te groot werden geacht.

Joan Maria werd in 1934 als directeur opgevolgd door zijn zoon Godfried Roderic baron van Voorst tot Voorst, waarna in 1940 ook zijn kleinzoon Roderic Paul Marie toetrad tot het bestuur van 'de Overijsselsche van 1809'. In 1954 werd deze directeur. Na de oorlog groeide het bedrijf aanvankelijk gestaag tot 'een kleine onder de groten' in de verzekeringswereld, zoals directeur Van Voorst tot Voorst het in 1959 omschreef. Bijna driekwart eeuw lang had de 'Overijsselsche' toen gefunctioneerd onder drie generaties van Voorst tot Voorst. Als vanouds opererend

Boekhoudingen

De bewaard gebleven financiële stukken bieden een aardige inzicht in de bedrijfsvoering. Het 'Kasboek van de wetveerderij, 1835 - 1857' laat bijvoorbeeld zien, waar en wanneer de beesten op Den Alerdinck in het voorjaar werden gekocht, voor welk bedrag ze in het najaar weer werden verkocht en tot welke bedrijfsresultaten dit leidde. Daaruit is onder andere te leren, dat de koe, die op 21 april 1836 bij Jan Boer te Staphorst voor 35 gulden werd gekocht, op 5 oktober in Raalte 65 gulden opbracht. In de periode van 21 april tot 10 mei werden in dat jaar op 'den Alerdinck' 29 koeien aangekocht, voor een bedrag van 1038,25 gulden. Ze zorgden tussen 14 september en 9 november voor een opbrengst van in totaal 1756,75 gulden. Na aftrek van 30 gulden aan onkosten resteerde toen een bedrag van 688,50. 'Maakt f 24 weidgeld,' aldus het kasboek.

Verschillende andere financiële stukken vertellen over de zakelijke en de privé- huishouding van de Van Sonsbeeks. Zij functioneerden soms als bankiers en handelden ook in buitenlandse aandelen. Aan de hand van bonnetjes en andere rekeningen is ook na te gaan, waar zij hun huishoudelijke artikelen, hun kleding, dranken en fijne vleswaren betrokken, hoeveel zij bijdroegen aan liefdadigheidsacties, enzovoort, enzovoort. De tientallen kwitanties vormen, ook door hun soms fraaie briefhoofden, een welkome aanvulling op de kasboeken. De particuliere en de zakelijke boekhoudingen liepen niet zelden door elkaar. Maar dat gold niet voor de activiteiten op het gebied van de verzekeringen, waarmee B.J. van Sonsbeek in 1809 een begin maakte.

vanuit het kantoor aan de Kamperstraat in Zwolle. Maar in 1964 vond de overgang plaats naar de Nederlandse Lloyd in Amsterdam. Een jaar later zette collega en stadgenoot de 'Onderlinge Boeren Brandwaarborg Maatschappij', ook bekend als 'de Zwolsche', dezelfde stap. Na een fusie ging de Nederlandse Lloyd in 1969 verder als Delta Lloyd Verzekeringsgroep en werden alle 'agrarische activiteiten' van het nieuwe concern ondergebracht in Zwolle. Verhuizingen naar de Van Nagellstraat en de Emmawijk waren daarvan het gevolg. De integratie van 'de Overijsselsche' en 'de Zwolsche' werd voltooid in 1971, toen ze, in een nieuw kantoor aan de Zwartewaterallee, samen verder gingen onder de naam Delta Lloyd Landbouw. De directie werd gevoerd door R.P.M. baron van Voorst tot Voorst, die in 1982 afscheid nam, en J. Warner van 'de Zwolsche', ook een bekende naam in Zwolle.

Daarmee kwam een eind aan een onafgebroken periode van bijna één en driekwart eeuw, waarin de families Van Sonsbeek en Van Voorst tot Voorst rechtstreeks betrokken waren bij het verzekeringsbedrijf in Overijssel. ■